

Syed Farid Alatas, Vineeta Sinha

Sociological Theory Beyond the Canon

London: Palgrave Macmillan, 2017.,
391 str.

U knjizi *Sociological Theory Beyond the Canon* autor Syed Farid Alatas i autorica Vineeta Sinha propituju mogućnosti širenja klasičnog kanona sociologije. Njihovo je polazište neopravdana ustrajnost androcentrizma i eurocentrizma te pristranost sociološkog kanona kroz koji se stječe dojam da je relevantna društvena misao isključivo muška misao, nastala na europskom kontinentu. Tu pristranost prokazuju već uravnoteženim odabirom poznatih i manje poznatih ranih društvenih teoretičara/ki i intelektualaca/ki s istoka i zapada, koji/e se u svom radu bave "ljudskim stanjem u uvjetima modernosti" (str. 13). Uz uvod i epilog, u deset poglavlja obrađuju život i djelo neizostavnih socioloških klasika, Marxa, Webera i Durkheima, kao i Ibna Khalduna, Harriet Martineau, Joséa Rizala, Saida Nursija, Panditu Ramabi Saraswati, Florence Nightingale i Benoya Kumara Sarkara. Važnije od upoznavanja tih autora naglašavanje je elemenata u njihovim teorijama i perspektivama koji ih čine androcentričnima i eurocentričnima s jedne, kao i podrobna obrada pitanja rodnih odnosa, odnosa istoka i zapada i iskustava kolonijalizma zapostavljenih intelektualaca/ki s druge strane.

Nakon uvodnog poglavlja, autori najprije prikazuju korijene sociološke misli Ibna Khalduna (1332-1406), teoretičara arapskog podrijetla podjednako afirmiranog u istočnim i zapadnim udžbenicima sociologije. Khaldun se bavio uvjetima razvoja različitih tipova društvene organizacije i društvenom kohezijom, autoritetom i moći te

nastankom i padom država. Uspostavio je metodu razdjeljivanja činjenica od "apsurda" u povijesnim bilješkama tako što bi procjenjivao mogućnosti pojave nekog događaja u datoj društvenoj organizaciji.

Alatas i Sinha u trećem poglavlju iznose obrise Marxova (1818-1883) opusa, gdje ističu njegovu eurocentričnost kroz ideju o posebnosti Europe u smislu preduvjeta za razvoj kapitalističkog načina proizvodnje, koje Marx nalazi u "feudalnim društvima i slaboj decentraliziranoj feudalnoj državi" (str. 55). U usporedbi s tim, azijski načini proizvodnje predstavljaju barijere stvaranju kapitalizma, što skupa s centraliziranom državom, nepostojanjem privatnog vlasništva i klasne diferencijacije onemogućuju "evoluciju u socijalizam" (str. 60) te održavaju društvenu stagnaciju i robovanje tradiciji. Autori naglašavaju Marxovu ambivalentnost prema kolonijalizmu, budući da se uništenjem azijskih načina proizvodnje uvodi kapitalizam, a time i preduvjeti za socijalizam, no istodobno eksploatira i vandalizira azijske kolonije.

Prva teoretičarka koju autori prikazuju je Harriet Martineau (1802-1876), najpoznatija po prijevodu Comteova *Tečaja pozitivne filozofije* s francuskoga na engleski jezik. No, Martineau je visoko vrednovala i obrazovanje javnosti, pisala društvene komentare, popularizirala pojmove političke ekonomije, a znanstvene metode istraživanja obradila kao "empirizam za sve". Usprkos ustrajnom zagovaranju važnosti obrazovanja žena za šire društvo i oštroj kritici "političkog nepostojanja žena" (str. 102) u odnosu na proklamiranu autonomiju pojedinaca u američkom društvu, prema Alatas i Sinha, ženu prirodnu ulogu u konačnici je vidjela u domaćinstvu, kao družicu muškarcu. Slično je, prema autorima, prihvaćala kolonijalizam kao proces progresa u kolonijama, no bila je ambivalentna oko zbiljske britanske vladavine u Indiji.

U sljedećem poglavlju, Alatas i Sinha pružaju širi osvrt na Weberovu (1864-1920) usporedbu istoka i zapada, gdje Weber razmatra ekonomsku aktivnost u okviru protestantizma te hinduizma, budizma, taoizma, judaizma i islama. Prema autorima, Weberov orijentalizam ima korijene u zanemaranju različitih povijesnih epoha na istoku i općenitoj esencijalizaciji istoka kao statičnog prostora i kulture. No, istodobno upozoravaju na to da mu se ponekad neopravdana pripisuje orijentalizam zbog pogrešnog tumačenja tekstova o razvoju kapitalizma na istoku. Naime, ispravno tumačenje njegove pozicije, prema autorima, jest to da u istočnjačkim religijama nema ekvivalenta protestantskoj etici koja je u duhu kapitalizma, a ne pogrešno, i orijentalističko, tumačenje da istočnjačke religije sadržavaju elemente koji su prepreka za razvoj kapitalizma.

U šestom poglavlju autori iznose kolonijalno iskustvo kroz Rizalove (1861-1896) doprinose društvenoj misli. Kolonijalnu ideju o Filipinima kao zaostalom društvu Rizal stubokom mijenja i objašnjava da je takva konstrukcija zaostalosti zapravo rezultat kolonijalizma te duboke korupcije španjolskog vladara i katoličke crkve. Njegov poseban značaj je analiza mita o lijenosti kolonijalnog društva gdje otkriva kako lijenost nije njegova esencijalistička karakteristika, nego nešto što kolonijalna vlast konstruirala takvim za svoje ideološke svrhe. Primjer tomu nalazi u nerazumijevanju potrebe mirovanja od rada tijekom dana u tropskoj klimi, što kolonijalni vladari pogrešno tumače kao lijenost.

Durkheimov (1858-1917) doprinos razvoju sociologije autori prikazuju tako što podcrtavaju njegove metodološke poveznice s Martineau, pogotovo u zahtjevu za kritičkim stavom, odmakom od zdravorazumskog zaključivanja i viđenja objektivnosti. Durkheim se primarno bavio prirodnim i spontanom prijelazom iz tradicionalnoga u moderno društvo, no, kako autori navode, u svom fokusu na europska društva gotovo je

potpuno ignorirao kolonijalizam. Nije propitivao nespontane i neprirodne društvene transformacije kolonijalnih društava pod prisilom kolonizatora, niti se dotaknuo načina na koji je kolonijalizam europskih država oblikovao njihova društva.

Alatas i Sinha sljedeće poglavlje posvećuju Saidu Nursiju (1877-1960), koji se kao socijalni teolog teorijski bavio odnosom vjere i modernog života, a u praksi tražio rješenje za relativnu "zaostalost" muslimanskog društva kroz obnovu muslimanske etike. Nursi je kroz religijsku prizmu tumačio i Europu, hvaleći kršćanstvo i kritizirajući filozofiju naturalizma kao besmisleni. Uzroke onoga što je shvaćao kao socijalne patologije muslimanskog društva vidio je u raščaravanju svijeta te beznađu uzrokovanom nerazvijenošću u odnosu na progresivni zapad. Pomirbeno je pisao o istoku i zapadu, vjerujući u toleranciju kroz stvaranje njihovih inkluzivnijih samodefinicija, umjesto binarnih opreka.

U devetom poglavlju, autori navode zasluge Pandite Ramabi Saraswati (1858-1922) vezane za prava žena i općenito širenje obrazovanja, te rad u anticolonijalnim pokretima. Upravo slabu obrazovanost i religijsku dogmu vidi kao korijene društvenih problema i subordiniranog položaja žena. Ramabi se koristila autobiografskom metodom kojom je vlastito životno iskustvo vezala za strukturne društvene elemente poput rodničkih normi i religijske ortodoksije. Kako bi zagovarala reforme u indijskom društvu analizirala je američko, te uz upozorenje da se u promatranju drugih društava moraju osvijestiti vlastite predrasude, problematizirala američki sustav ropstva, rasizam i politički položaj žena.

U sljedeće poglavlje autori uključuju i Florence Nightingale (1820-1910), koja je najpoznatija po svom radu na reformama zdravstvenog sustava, no manje je poznato da je to činila koristeći se statističkim

metodama analize medicinskih, sanitarnih i populacijskih dokumenata. Društvene zakonitosti smatrala je Božjim zakonima koje treba otkriti statistikom, jer ona omogućava nadilaženje individualnog iskustva, kvantificiranje društvenog i reguliranje društvenih kretanja. Alatas i Sinha joj upućuju kritiku jer je, navodno, bila ambivalentna oko položaja žena u društvu; ženama je zamjerala neznanje i lijenost, ali je istodobno prozivala društvene institucije koje osuđuju žene na "patnju, tužnu žensku ljudskost" (str. 288). U proučavanju indijskog zdravstva, Nightingale je isprva isticala dobrobiti "civiliziranih" britanskih praksi, ali je kasnije zbog nebrige britanske vladavine za koloniju podržala indijsku neovisnost.

Posljednje poglavlje je o Benoyu Kumaru Sarkaru (1887-1949), koji je biografski bio "renesansni čovjek", govorio dvadesetak jezika i utemeljio devet istraživačkih instituta u Indiji. Kao teoretičar modernosti desetljećima je prethodio Saidovim idejama o orijentalizmu i propitivao jedinstvenost europskog iskustva. Slično kao Rizal, odbacio je analitički aparat koji Indiju objašnjava

kao nazadnu, a Europu kao progresivnu, te nerazvijenost locira u dominaciji i kontroli indijskoga kolonijalnog iskustva. Međutim, prema Alatas i Sinha, Sarkar je bio i ostaje kontroverzan teoretičar zbog svojih simpatija prema nacizmu. To se naročito primjećuje u njegovoj obradi pojma despodemokracije, odnosno demokracije s ugrađenim korijenima despotizma, pri čemu veliča potrebu za "fašizmom i autoritarizmom sjedinjenih s vrijednostima kulturnog pluralizma" (str. 323).

Alatas i Sinha zaključuju da je doprinos ove knjige u tome što su to "tekstovi iz kojih se uči, a ne o kojima se uči" (str. 339). Njihova izvaneuropska perspektiva na preispitivanje temeljnih tekstova o društvu svakako kritički zadire u krinku univerzalnosti kanona sociologije, no osjeti se da je riječ o djelomičnom doprinosu jednom većem projektu koji zahtijeva dodatno širenje zahvata na doista globalnu razinu. Bez obzira na to, čitanje zapostavljenih autora i autorica, uz kritički osvrt na klasike, uspješan je pothvat namijenjen široj publici koju zanima rana socijalna misao i razvoj sociološke discipline.

Marija Šarić

